

PROVET I LIVSÅSKÅDNINGSKUNSKAP 15.9.2014 BESKRIVNING AV GODA SVAR

De beskrivningar av svarens innehåll som ges här är inte bindande för studentexamensnämndens bedömning. Censorerna beslutar om de kriterier som används i den slutgiltiga bedömningen.

Livsåskådningskunskapen som läroämne vilar på en tvärvetenskaplig grund, och provet i livsåskådningskunskap inkluderar därför infallsvinklar från flera olika vetenskaper. I livsåskådningskunskapen ses människorna som naturliga, medvetna och kulturella aktörer som skapar och reproducerar betydelser i inbördes växelverkan. Olika livsåskådningar och mänskliga handlingsätt ska ses som resultatet av en interaktion mellan individer, samfund och traditioner. Livsåskådningskunskapen bygger på en människosyn som betonar människornas möjlighet att leva fria och jämlika, aktiva och målmedvetna.

Livsåskådningskunskapen ska genom reflektion och samtal öka de studerandes allmänbildning beträffande kultur och livsåskådningar. Samtidigt utvecklas deras praktiska omdöme och känsla för situationen, deras etiska färdigheter och tolerans samt deras förmåga att diskutera, lyssna och uttrycka sig. En säkrare förmåga att se och bedöma olika livsåskådningar utgör nyckeln till ett gott liv både individuellt och socialt, och detta avspeglas i provet i livsåskådningskunskap.

I provet i livsåskådningskunskap betonas examinandens färdigheter att

- bygga upp sin identitet och livsåskådning
- bredda sin kunskap om olika livsåskådningar och sin kulturella allmänbildning
- utveckla sitt omdöme och sin kritiska förmåga
- tillägna sig principerna för mänskliga rättigheter, en positiv kulturell mångfald, samhällelig och global rättvisa och hållbar utveckling.

I provet i livsåskådningskunskap bedöms förutom hur examinanderna tillägnat sig fakta-kunskaper och hur deras förmåga att förstå livsåskådningsfrågor har utvecklats även deras förmåga att behandla och uttrycka sig om livsåskådningsfrågor på ett mångsidigt, skickligt och kreativt sätt. Livsåskådningsfrågor är ofta personliga, men underlaget för reflektioner kring dem utgörs av de intellektuella dygderna: kritiskt tänkande, intellektuell ärlighet, konsekvens, entydighet och systematik.

Svaren i provet i livsåskådningskunskap kan bedömas enligt den så kallade SOLO-modellen (Structure of the Observed Learning Outcome). Då delas svaren in i fem olika kategorier.

Det svagaste svaret ligger på en prestrukturell nivå. Frågan har missförståtts eller svaret innehåller knappt några faktauppgifter alls. På denna nivå finns det tre typer av svar: svaret är irrelevant med tanke på frågan, examinanden upprepar endast det som redan sagts i frågan, eller examinanden presenterar ett lösryckt påstående eller en kommentar.

I ett unistrukturerat svar finns en enda relevant synpunkt eller ett exempel. Stoffet i svaret är dock i övrigt slumpartat och svaret saknar en disponerad struktur. Det exempel som presenterats i svaret gestaltas inte trovärdigt som en del av helheten.

I svar på den multistrukturerade nivån anges flera relevanta synpunkter, men examinandan lyckas inte koppla ihop dem till en helhet och svaret är därför katalogartat. De exempel som nämns öppnar inga generella perspektiv.

I ett avvägt svar har för frågan relevanta synpunkter relaterats till varandra på ett konsekvent och förnuftigt sätt. Svaret utgör en koherent helhet, som förklarar frågans problemställning. Exempelen öppnar olika perspektiv på frågan och de olika synvinklarna jämförs med varandra.

I en utvecklad disposition presenteras det relevanta materialet på ett avvägt sätt. Begreppen och motiveringarna utgör en konsekvent helhet, som besvarar de frågor som hänför sig till uppgiften samt diskuterar alternativa sätt att närma sig dem. Exempelen uttrycker och fördjupar olika synpunkter. Då framkommer de individuella och sociala synvinklar som har att göra med individens livsstil och livserfarenhet.

Uppgift 1

Alla har en ordning enligt vilken de gör sina val. Någon vill leva ekologiskt och/eller utan varor som producerats med barnarbetskraft. Man kan dryfta hur människor bestämmer sina livsmål och hurdana värdehierarkier målen skapar.

Många halvkändisar säger att de existerar genom att konsumera. Klädinsamlingarna tar emot allt mer oanvända kläder. I sådana fall är konsumtionen inte konsumtion i traditionell bemärkelse (konsumera = använda) utan anskaffning av varor.

Ur den humanistiska traditionens perspektiv ter sig koncentrationen på konsumtion som nybarbarism, eftersom man söker livets mening på marknaden och upplever den via konsumtion. Bildningssträvanden och en fördjupning i kulturens olika delområden har upplevts som värdefulla, till och med som ett villkor för människolivets meningsfullhet.

Uppgift 2

a)

Kännetecken: bristande motivering, tillfällighet, vägran att använda sitt förnuft m.m. En känsla eller intuition är inte i sig irrationell. Då irrationalitet råder prioriterar man en känsla eller föreställning på bekostnad av rationella slutledningar eller noggrann analys.

b)

Irrationalitet visar sig ofta som en motsats till ett förnuftcentrerat synsätt. Då utgörs alternativet av en känsla, tro, blind tillit till en auktoritet eller av att en person stödjer sig på sina egna ingrodda uppfattningar. Skillnaderna mellan olika situationer och människor skapar olika tolkningar av irrationalitet och hur irrationalitet betonas.

c)

Dåliga motiveringar kan leda till felaktiga val. Å andra sidan kan världen inte förklaras fullständigt med forskningsbaserad kunskap, och det finns företeelser till vilka det hör ogrundade känslor, såsom "en berlinermunk är godare än en syltmunk".

Uppgift 3

Ett träffande internationellt exempel är det politiska läget i Mellanöstern, med dels Israel–Palestina-konflikten, dels den islamska världens resning och inre konflikter. Förutom konflikter utgör miljöfrågor och hållbar utveckling motsvarande internationella problem.

Examinanden presenterar motiverade lösningsalternativ till den valda konflikten. Då lösningsalternativen presenteras är det bra att märka konflikternas mångfacetterade karaktär.

Inom politiken är enkla lösningar ofta retoriskt verkningsfulla, speciellt då man söker syndabocker. Svaret kan analysera den förenklande retorik som använts i samband med djupa konflikter. Till exempel för nazisterna var fel sorts människor inte bara en barlast för samhället utan också aktiva konspiratörer som kallades ohyra.

Uppgift 4

Islams gudsuppfattning är extremt monoteistisk. I Koranens sura 112 beskrivs Gud på följande sätt: "Säg: Han är Gud – En, Gud, den Evige, den av skapelsen Oberoende, av vilken alla beror. Han har inte avlat och inte blivit avlad, och ingen finns som kan liknas vid Honom." Islam tillbakavisar det man tolkar som kristendomens polyteism, speciellt treenighetsläran.

Skillnaden mellan islams huvudgrenar, shia- och sunnimuslimer, har ursprungligen varit en politisk snarare än en religiös fråga. I den maktkamp som uppstod efter Muhammeds död ville shiiterna att makten skulle bevaras inom Muhammeds familj medan sunniterna ville föra över makten till de mest kompetenta människorna inom Muhammeds närmaste krets.

Sunniterna vann slutligen maktkampen, i och med att den släktgren shiiterna stödde dog ut. Shiitismen fortlevde trots detta och till den hör ofta drag av messianism: många shiiter väntar än i dag på de islamtrognas sanna ledare, vars blotta ställföreträdare de nuvarande makthavarna är. Sunniterna vann inte bara den politiska kampen utan även kampen om anhängare, och de utgör en överväldigande majoritet i nästan hela den islamska världen.

Shiiterna utgör i allmänhet en minoritetsgrupp, vars politiska och ekonomiska ställning dessutom ofta är sämre än sunniternas. Iran, det vill säga före detta Persien, utgör ett undantag där shiiterna traditionellt både varit i majoritet och haft grepp om makten. Även orsakerna till detta torde vara politiska, eftersom Persiens makthavare genom att stödja shiiterna medvetet ville skilja sig från övriga islamska stater.

Det är förtjänstfullt om examinandens förutom den doktrinära bakgrunden känner till dagspolitiken i de islamska länderna.

Uppgift 5

Idrottarna och domarna är aktörer i exemplen. Det är väsentligt att skilja frågan om idrottarens handling och huruvida han eller hon avsiktlig brutit mot reglerna från frågan om huruvida domarna agerat rättvist. I fallet Maradona var hans handmål (uppenbarligen) ett avsiktligt regelbrott, men skiljedomaren misstog sig. Då det gäller dopning är regeln att resultaten upphävs: det handlar om idrottarens avsiktliga förbrytelse, och domarna handlar enligt reglerna, dvs. resultaten ogiltigförklaras. I Tokaziers fall handlade idrottaren rätt, men domarna gjorde en tydlig oförrätt som ur dagens perspektiv är ett diskrimineringsbrott (anti-semitism).

Uppgift 6

Enligt internationella avtal är det vårdnadshavaren som i första hand har rätt och ansvar att besluta om barnets fostran. I princip får staten inte fostra barnet till värderingar som vårdnadshavaren inte godkänner. Å andra sidan strävar avtalet om barnens rättigheter efter att trygga barnens rättigheter till och med i strid med deras vårdnadshavare. Till ett frisinnat samhälle hör valfrihet och frihet från överdrivet tvång. I Finland godkänns till exempel inte religiös skrämselfpropaganda, som i överdriven grad försöker påverka barnet (barnombudsmannen har ingripit i hur Jehovas vittnen uppfostrar barn).

En intressant fråga är vilka begränsningar olika uppfostringsmetoder innebär. Ovan nämndes överdrivna skrämselftekniker, men till exempel en diskussion av fall där man med hjälp av dubiösa metoder fostrar barn till i sig riktiga värderingar ger svaret djup.

Uppgift 7

Den under 1800-talet framvuxna, mångfasetterade anarkismen är en tankeinriktning som försökt utplåna statsmaskineriet och det borgerliga samhället för att skapa utrymme för ett "naturligt" samhälle. Anarkisterna har inspirerats av en tro på samfundens och olika grupperns förmåga att styra sig själva utan yttre och officiella auktoriteter. Också socialistiska idéer har varit framträdande i deras verksamhet och skrifter. Även individualismen har utgjort en utgångspunkt för många anarkister. De medel olika anarkistgrupper använder för att främja sina mål kan variera stort och till och med vara diametralt motsatta. Vissa kan följa pacifistiska begränsningar medan andra använder öppet våld. Mångfalden beskrivs av att man hittar anarkistiska drag till exempel i den tidiga taoismen. Å andra sidan rådde på Island före kungadömet tid ett förfarande där man vid ting behandlade gemensamma ärenden och kom överens om tillvägagångssätten. Många stam- och klansamhällen har använt sig av organisationsformer som till sin natur är anarkistiska. Under antiken framförde kynikerna och agnostikern Karpokrates anarkistiska uppfattningar.

Under revolutionära eller krigsdrabbade tider har anarkistiska grupper aktiverat sig och deltagit för att främja sitt idealsamhälle. Under det spanska inbördeskriget samlades anarkister från många länder för att strida på republikens sida mot fascisterna. Det är till fördel om examinanderna visar kunskaper om kända anarkister, såsom Pierre Joseph Proudhon (som myntade begreppet anarkism), Kaspar Schmidt alias Max Stirner, Mihail Bakunin, Pjotr Aleksijevich Kropotkin och Emma Goldman. Karl Marx kritiserade anarkisterna för individualism och för att splittra arbetarrörelsens sammanhållning.

Uppgift 8

En god inledning på svaret är att diskutera distinktionen mellan objektiva kriterier för lycka och subjektiva förnimmelser. De flesta människor är lyckliga om de har ett viktigt mål, såsom barnens välbefinnande, att hjälpa andra eller någon ideologi. Är det möjligt att vara lycklig omgiven av elände? Eventuellt bortsett från vissa undantagsmänniskor, så måste vissa objektiva kriterier för lycka uppfyllas, såsom bostad, mat, kläder och lite dispositionsmedel. Men enbart de mätbara faktorernas mängd och kvalitet garanterar inte lycka utan därutöver behöver människan vänner, sociala relationer och rent allmänt en känsla av meningsfullhet.

Ett gott svar innehåller kännedom om de finländska åldringarnas reella verklighet samt diskussion om hur den rådande situationen kan frambringa äkta lycka.

Uppgift +9

Examinanden ska kunna förklara de olika alternativen till värnplikt och deras på övertygelse baserade motiveringar. Ett gott svar ska beakta den historiska bakgrunden och kunna blicka framåt. En diskussion om speciallagstiftningen, såsom gynlandet av Jehovas vittnen och kvinnors immunitet eller rätt att låta bli att delta i landets väpnade försvar, ger mervärde. En uppfattning om de olika alternativens ekonomiska och samhälleliga inverkan är till fördel. Ett svar som fokuserar på tekniska detaljer eller krigshistoria hamnar på sidan om det område uppgiften gäller.

Uppgift +10

Utbildningen förmedlar sin tids världsbild och gränserna för god smak. Nu för tiden stöder sig skolan i huvudsak på normalvetenskapen. Konsten förmedlar kreativitet och får en att se saker på ett annat sätt, den kan antingen kritisera eller understöda makten.

Ett gott svar kan innehålla en diskussion om kunskapens intressen enligt Habermas, om definitioner av konst och om skolans budskap i relation till verkligheten. Det är väsentligt att svaret diskuterar konstens, vetenskapens och utbildningens betydelse som finländska framgångsfaktorer.